



# آموزگار بزرگ سخن

آشنایی با دکتر حسن انوری و يك عمر تلاش معلمانه‌اش

اسفندیار معتمدی

نخستین بار دکتر انوری را در سازمان کتاب‌های درسی ایران دیدم و همکار او شدم. سال ۱۳۵۵ بود. در آن سال‌ها شور و هیجان خاصی داشتند. نظام جدید آموزش و پرورش که از سال ۱۳۴۵ آغاز شده بود، به سال‌های آخر دبیرستان نزدیک می‌شد. تألیف بیش از پانصد عنوان کتاب درسی جدید در دوره ابتدایی، راهنمایی و انواع رشته‌های متوسطه، کارشناسان و مؤلفان را کاملاً به خود مشغول کرده بود. هر یک از کارشناسان این سازمان برگزیدگانی از آموزش و پرورش کشور بودند که سال‌ها در کلاس درس با دانش‌آموزان تعامل داشتند، ایران را می‌شناختند، به رشته تخصصی خود مسلط بودند و عشق خدمت به مردم و پیشرفت ایران را داشتند. یکی از آنان دکتر حسن انوری بود که در بخش کارشناسی ادبیات فارسی که کار می‌کرد و همکاران دیگرش در این سازمان آقایان عبدالحسین مصحفی، غلامرضا عسجدی، میرزا جلیلی، باقر مظفرزاده، هوشنگ شریف‌زاده، محمدعلی خلیلی‌فر، حسین دانشفر پاکروان، دکتر رسول شایسته و دکتر محمد حسین حسینی بهشتی بودند؛ همه از اثرگذاران بر آموزش و پرورش کشور.

دکتر حسن انوری معلم، محقق، مؤلف، مؤسس و پایه‌گذار و سرپرستار فرهنگ بزرگ سخن و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی در سال ۱۳۱۲ در تکاب (آذربایجان غربی) به دنیا آمد. پس از اخذ دیپلم به استخدام آموزش و پرورش درآمد. در سال ۱۳۲۶ دوره ابتدایی را در زادگاهش به دبستان رفت و دوره دبیرستان را پیش خود خواند. به دانشگاه تبریز راه یافت و در رشته ادبیات فارسی مدرک کارشناسی گرفت. بین سال‌های ۴۴ تا ۱۳۴۶ فوق‌لیسانس گرفت و در ۴۶ تا ۵۱ دوره دکترای خود را گذراند و با نوشتن رساله‌ای با عنوان «اصطلاحات دیوانی دوره غزنوی و سلجوقی» توانایی خود را در زبان و ادبیات فارسی نشان داد و پرواز به شد. دکتر انوری معلمی را از آموزگاری دبستان آغاز کرد. دبیر دبیرستان‌های تبریز و تهران

شد و سرانجام به استادی دانشگاه رسید. ۲۰ سال در تألیف و تدوین لغت‌نامه دهخدا کوشید (۵۹-۱۳۴۰)، کتاب‌های ادبیات فارسی را در سازمان کتاب‌های درسی ایران نوشت (۵۸-۱۳۴۳)، در دانشگاه علم و صنعت تدریس کرد (۵۱-۱۳۴۸) و تدریس و سرپرستی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده علوم ورزشی را (۵۸-۱۳۵۱) بر عهده گرفت.

## فرهنگ بزرگ سخن

استاد دکتر حسن انوری یکی از آگاه‌ترین و کوشاترین چهره‌های ادبی اثرگذار بر تاریخ آموزش و پرورش کشور و ادب فارسی است. ایشان حدود ۵۰ سال است که برای دانش‌آموزان دبستان‌ها و دبیرستان‌ها، دانشجویان دانشگاه‌ها و علاقه‌مندان زبان و ادب فارسی کتاب و مقاله می‌نویسد. یکی از آثار ماندگار ایشان «فرهنگ بزرگ سخن» است. فرهنگ بزرگ سخن در برگزیده تازه‌ترین واژه‌های زبان فارسی است که در هشت جلد در انتشارات سخن به چاپ رسیده است (۱۳۸۱). در تدوین فرهنگ سخن، که دکتر حسن انوری سرپرستار آن است، ۴۶ مؤلف نامدار و ۲۱ ویراستار دقیق در بخش‌های عمومی و تخصصی همکاری و مسئولیت داشته‌اند. این فرهنگ علاوه بر واژه‌های قدیمی، شامل اغلب واژه‌ها و اصطلاحات علمی و تعبیرات روز زبان فارسی است. «این فرهنگ گامی است کوچک در راه تدوین فرهنگ جامع زبان فارسی. تهیه‌کنندگان آن خواسته‌اند به نیاز طبقه متوسط کتابخوان و مراجعان فارسی‌زبان پاسخ گویند؛ هم نیازهای آنان را که در متون و در گفتارهای روز به واژه‌های ناآشنا برمی‌خورند و هم نیاز آنان را که متون کهن را مطالعه می‌کنند.»

فرهنگ دوجلدی سخن، فشرده‌ای از فرهنگ بزرگ سخن است و برای کسانی است که به فرهنگ بزرگ سخن دسترسی ندارند. این فرهنگ شامل واژه‌های

از قلم‌افزاده و برخی شواهد جدید است.

## آثار دیگر

### الف) نمونه‌هایی از کتاب‌های درسی

۱. راهنمای تدریس فارسی برای آموزگاران سال‌های چهارم، پنجم، اول، دوم و سوم راهنمایی از سال ۱۳۲۸ تا ۱۳۸۲
۲. آئین نگارش برای سال‌های اول، دوم و سوم دبیرستان، از انتشارات رسا و پیام‌نور و آموزش و پرورش از سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۶۸
۳. دستور زبان فارسی برای سال‌های اول، دوم و سوم راهنمایی و دانش‌سراهای مقدماتی و راهنمایی از سال ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۸ (دوجلدی).
۴. فارسی که در سال ۱۳۵۳ برای دانش‌سرای مقدماتی تألیف و چاپ شد.

### ب) نمونه‌هایی از کتاب‌های غیردرسی

۱. اصطلاحات دیوانی دوره غزنوی و سلجوقی
  ۲. تنظیم مجلات از لغت‌نامه دهخدا (حروف الف، ب، و ک و ی)
  ۳. صدای سخن عشق، تهران، انتشارات سخن، ۱۳۷۴
  ۴. غم‌نامه رستم و سهراب، تهران، انتشارات نشر ناشر، ۱۳۶۳
  ۵. گزیده بوستان سعدی، انتشارات سعدی، ۱۳۶۹
  ۱۱. گزیده گلستان سعدی، تهران، علمی، ۱۳۷۱
- دکتر حسن انوری علاوه بر کتاب، مقالات علمی و تحقیقی بسیاری در مجلات کشور منتشر کرده‌است. او در سال ۱۳۵۳ به دعوت دانشگاه کلن به آلمان رفت و نیز در سال‌های ۵۸-۱۳۵۷ فرصت مطالعاتی خود را در دانشگاه پرینستون آمریکا گذراند. در آبان‌ماه ۱۳۸۷ چهره ماندگار برگزیده در رشته ادبیات فارسی، و در آذر ۱۳۸۹ بازنشسته نمونه صندوق بازنشستگی کشوری و برنده جایزه کتاب سال جمهوری اسلامی ایران در دوره بیست‌ویکم شد.
- دکتر حسن انوری همچنان پویا و پر تلاش است. چشم به کارهای آینده ایشان داریم.